

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Економічні основи соціальної сфери»**

Рівень освіти	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	Соціальна робота
Освітня програма	Соціальна та молодіжна робота
Тривалість викладання	8 чверть
Кількість кредитів	4 кредити ЄКТС (120 годин)
Заняття:	
лекції:	2 години на тиждень
практичні:	2 години на тиждень
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»:

Кафедра, що викладає: Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Викладач:

Матвеева Ольга Юріївна, к.держ.упр., доцент

Сторінка викладача

<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Matveieva/Matveieva.php>

Контактний тел.: +4917684577418

E-mail: matveieva.o.yu@nmu.one

1. Анотація до курсу

Вивчення дисципліни «Економічні основи соціальної сфери» спрямоване на формування у студентів системи знань та вмінь щодо сучасних концепцій, підходів, економічних інструментів розв'язання проблем у соціальній сфері.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни – формування у здобувачів вищої освіти загальних і професійних компетентностей, спрямованих на розв'язання складних професійних завдань у сфері соціальної роботи на основі знань щодо економічних основ розвитку соціальної сфери й вмінь розв'язання соціальних проблем за допомогою економічного інструментарію.

Завдання курсу:

– **знати і розуміти:** термінологію та сутність економічних основ соціальної сфери, економічні інструменти розвитку соціальної сфери; місце людини в системі економічних відносин; зміст та сутність суспільного виробництва;

– **вміти:** аналізувати процеси соціально-економічного розвитку; основні проблеми залучення джерел фінансування соціальної сфери; динаміку матеріального добробуту населення з метою здійснення адресної соціально-економічної підтримки; застосовувати на практиці основні підходи до розв’язання соціальних проблем.

3. Результати навчання

Дисциплінарні результати навчання:

- продемонструвати *знання* термінології та сутності економічних основ соціальної сфери, економічних інструментів розвитку соціальної сфери
- показати *розуміння* місця людини в системі економічних відносин; змісту та сутності суспільного виробництва
- проявити здатність *аналізувати та складати судження* (синтез) щодо процесів соціально-економічного розвитку; основних проблем залучення потенційних джерел та механізмів фінансування соціально-економічного розвитку, управління соціальними ресурсами території та розробляти рекомендації щодо їх вирішення
- набути вміння *аналізувати* динаміку матеріального добробуту населення з метою здійснення адресної соціально-економічної підтримки; застосовувати на практиці основні підходи до розв’язання соціальних проблем, сприяння соціально-економічному розвитку територій
- сформулювати *практичні навички* розвитку в локальних територіальних спільнотах відносин, заснованих на засадах взаємної довіри та відповідальності, формування соціального капіталу; узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду ефективного фінансового забезпечення соціальної сфери.

4. Структура курсу

Тижні	Тематика занять	Вид занять	Ресурси	Оцінка
1	Вступ до курсу Мета, завдання, результати Політика курсу Навчальні матеріали Система та критерії оцінювання	Лекція	Силабус Презентація курсу Методичні рекомендації Рекомендовані джерела ККР для проведення заліку	–
	Тема 1. Людина і суспільне виробництво		Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-3
	Практичне заняття «Людина і суспільне виробництво: проблеми взаємодії?»	Практичне заняття	Презентація за темою Рекомендовані джерела Методичні рекомендації	0-10
2	Тема 2. Соціально орієнтована економіка як матеріальна основа розвитку соціальної сфери	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела Спеціалізовані веб-ресурси	0-2
	Практичне заняття «Моделі економіки. Соціально орієнтована економіка як матеріальна основа розвитку соціальної сфери»	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
3	Тема 2. Соціально орієнтована економіка як матеріальна основа розвитку соціальної сфери	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела Спеціалізовані веб-ресурси	–
	Практичне заняття «Моделі економіки. Соціально орієнтована економіка як матеріальна основа розвитку соціальної сфери»	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5

Тижні	Тематика занять	Вид занять	Ресурси	Оцінка
4	Тема 3. Матеріальний добробут населення, його структура та динаміка	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
	Практичне заняття «Аналіз матеріального добробуту населення»	Практичне заняття	Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-10
5	Тема 4. Людські ресурси території	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела	0-5
	Практичне заняття «Людські ресурси території»	Практичне заняття	Методичні рекомендації Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
6	Тема 5. Фінансові основи соціальної сфери	Лекція	Презентація за темою Рекомендовані джерела Спеціалізовані веб-ресурси	0-5
	Практичне заняття «Фінансові основи соціальної сфери»	Практичне заняття	Методичні рекомендації Презентації здобувачів	0-5
7	Тема 5. Фінансові основи соціальної сфери	Лекція	Методичні рекомендації Презентації здобувачів	–
	Презентація результатів виконання командного / індивідуального завдання «Обмін кращими практиками розв'язання проблем у соціальній сфері»	Практичне заняття		0-40
8	Тема 6. Організаційно-економічні основи соціального забезпечення	Лекція	Презентація за темою ККР для проведення заліку	–
	Підведення підсумків вивчення дисципліни	Практичне заняття	Анкети у MS Forms	–

Командне / індивідуальне завдання за варіантами на вибір:

Варіант завдання 1: «Обмін кращими практиками розв'язання проблем у соціальній сфері». Завдання полягає у розробленні та захисті здобувачами вищої освіти аналітичної доповіді з вирішення обраної проблеми соціальної сфери територіальної громади з відповідним економічним обґрунтуванням. Вітається робота в команді (3-5 осіб).

Форма проведення: розроблення, презентація та захист (відповіді на запитання, дискусія) командного / індивідуального завдання перед аудиторією (бажано використовувати MS PowerPoint).

Зміст завдання. Оберіть конкретну територіальну громаду (або село, селище, місто, регіон) і на її прикладі проаналізуйте наявність проблем у соціальній сфері, оберіть одну з них, **розробіть рекомендації щодо її вирішення та надайте економічне обґрунтування.** Дозволяється застосування як кількісного, так і якісного аналізу проблеми. Вибір території та ресурсу студент здійснює самостійно з урахуванням: місця роботи або проживання, свого особистого професійного та життєвого досвіду, професійних, та особистих інтересів, перспектив професійного зростання тощо. При розробці рекомендацій доцільно використовувати вітчизняний та світовий досвід вирішення подібних проблем (з обов'язковим посиланням), або власні напрацювання, особисті висновки та пропозиції. Роботу слід оформити як аналітичну доповідь.

Викладення необхідних матеріалів повинно бути лаконічним, чітко сформульованим і відповідати суті проблеми. Результатом написання творчої роботи (виконання індивідуального проекту) є аналітична доповідь, обов'язковими складовими якої є:

- формулювання теми дослідження, аналіз загальної ситуації;
- визначення суті та масштабів проблеми;
- аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду вирішення проблеми;
- висновки та рекомендації.

Орієнтовний об'єм роботи – 5 сторінок.

Обов'язкова вимога: чітке посилання на джерела інформації. Всі цифри, факти, теорії, думки вчених, цитати повинні мати посилання у вигляді [2, с. 54] (перша цифра означає номер джерела у наведеному в кінці документу списку використаної літератури, а друга цифра – номер сторінки у цьому джерелі).

Список використаної літератури оформляється згідно з діючими правилами.

Оцінювання: максимальна оцінка за індивідуальний творчий проект – 40 балів, з них – 30 балів: зміст та якість виконання аналітичної записки, глибина розкриття проблем та обґрунтованість розроблених рекомендацій, дотримання правил академічної доброчесності, 10 балів – презентація та захист результатів дослідження.

Для представлення результатів виконання завдання необхідно заповнити відповідний шаблон, який розміщено у застосунку Teams MS Office.

Варіант 2. Завдання «Розробка ідеї (пітч) проекту соціального підприємництва». Завдання спрямоване на розвиток навичок у галузі соціального підприємництва, планування соціального бізнесу та соціальної відповідальності. Робота має вкладатися в обсяг до 5 сторінок.

Структура опису ідеї (пітч) проекту соціального підприємства може включати такі ключові компоненти:

1. Вступ та визначення проблеми:

- Опис місії та цілей підприємства.
- Визначення ключової соціальної проблеми, яку планує вирішувати підприємство.

2. Аналіз ринку:

- Коротке дослідження цільової аудиторії.
- Аналіз поточного стану ринку послуг в обраній сфері.

3. Опис продукту або послуги:

- Короткий опис запропонованих продуктів або послуг.
- Як продукт або послуга вирішує вказану соціальну проблему?

4. Маркетингова стратегія:

- План просування та маркетингу продукту або послуги.
- Канали збуту та комунікації з цільовою аудиторією.

5. Операційний та фінансовий план:

- Опис процесу надання послуги
- Ресурси, необхідні для реалізації проекту (людські, матеріальні, фінансові).

6. Оцінка ризиків та стратегія їх мінімізації:

- Ідентифікація потенційних ризиків для проекту.
- План мінімізації та управління ризиками.

7. Очікувані результати проекту:

- Підсумки і висновки.

Оцінювання: максимальна оцінка за індивідуальний творчий проект – пітч – 40 балів, з них – 30 балів: зміст та якість виконання роботи, глибина розкриття проблем та обґрунтованість розроблених рекомендацій, дотримання правил академічної доброчесності, 10 балів – презентація та захист результатів дослідження.

Ця структура допомагає забезпечити планування таким чином, щоб проект соціального підприємства був добре продуманим, структурованим та орієнтованим на досягнення як економічних, так і соціальних цілей. Проте, можна адаптувати його і змінювати відповідно до проектної ідеї.

Загальна ідея цього завдання полягає у розробленні бачення цільового вирішення визначної проблеми та приведення її у проектну форму для пошуку оптимального вирішення.

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом.

Активованій аккаунт університетської пошти (student.i.p@nmu.one) на Microsoft Office365.

Перевірений доступ з ПК чи мобільного гаджета до за стосунків Microsoft Office: Teams, Moodle.

Інстальований на ПК та мобільних гаджетах пакет програм Microsoft Office (Word, Excel, Power Point).

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	Незадовільно

Загальні критерії досягнення результатів навчання відповідають описам 7-го кваліфікаційного рівня НРК.

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати **підсумкову оцінку** з навчальної дисципліни **на підставі поточного оцінювання знань** за умови, якщо набрана кількість балів з поточного тестування та виконання і захисту практичних робіт складатиме не менше 60 балів. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Теоретична частина оцінюється за результатами *участі у дискусіях* під час інтерактивних лекцій, виконанню та *презентації результатів індивідуального завдання*, зміст якого описано у розділі 4 (участь у дискусіях та презентація результатів окремих завдань оцінюється в межах 100 балів відповідно до Загальних критеріїв досягнення результатів навчання для 6-го кваліфікаційного рівня за НРК (бакалавр)) (див. «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» <https://cutt.ly/1ORACPD>) із подальшим перерахунком відповідно до розподілу балів за окремими темами та завданнями, див. у табл. розділу 4). Загалом за участь у дискусіях і захист результатів виконання індивідуального завдання отримується **максимум 60 балів**.

Практичні роботи (індивідуальні і командні завдання, розподіл балів див. у табл. розділу 4) виконуються під час практичних занять (презентація результатів окремих завдань оцінюється в межах 100 балів відповідно до Загальних критеріїв досягнення результатів навчання для 6-го кваліфікаційного рівня за НРК (бакалавр)) (див. «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» <https://cutt.ly/1ORACPD>) із подальшим перерахунком відповідно до розподілу балів за окремими темами та завданнями, див. у табл. розділу 4). При несвоєчасному здаванні практичної роботи оцінка знижується вдвічі. У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні отримується **максимум 40 балів**.

Отримані бали за теоретичну частину та практичні роботи додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
60	40	100

6.3. Критерії оцінювання підсумкової роботи. У випадку якщо здобувач вищої освіти за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку проводиться **підсумкове оцінювання (залік)** під час сесії. Якщо здобувач не здав у письмовій формі виконаних

індивідуальних завдань (дві практичні роботи), він отримує незадовільну підсумкову оцінку з дисципліни.

Залік проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з **20 тестових завдань** із чотирма варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 3 бали (**разом 60 балів**) та **5 тестових завдань** з практичної частини, кожне з запитань оцінюється максимум у 8 балів (**разом 40 балів**), причому:

- 8 балів – відповідність еталону;
- 6 балів – відповідність еталону з незначними помилками;
- 4 бали – часткова відповідність еталону, питання повністю не розкриті;
- 2 бали – невідповідність еталону, але відповідність темі запитання;
- 0 балів – відповідь не наведена або не відноситься до теми запитання.

Отримані бали за відкриті та закриті тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

7. Політика курсу

8.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»:

http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

8.2. Комунікаційна політика.

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка один раз на тиждень (щонеділі) поштової скриньки на НТУ Microsoft Office та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Рекомендуємо створити профілі та підписатися на сторінку кафедри державного управління і місцевого самоврядування у Facebook: <https://www.facebook.com/kafedra.publicmanagement/>.

Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

8.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

8.4. Відвідування занять.

Для здобувачів вищої освіти денної форми відвідування занять є обов'язковим.

Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності.

Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту.

Якщо здобувач вищої освіти захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи.

Здобувачу вищої освіти, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших здобувачів вищої освіти, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби).

Оцінки неможливо отримати під час консультацій або інших додаткових годин спілкування з викладачем. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватися дистанційно - в онлайн-формі, за погодженням з викладачем.

8.5. Політика щодо оскарження оцінювання. Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

8.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті. Здобувачі вищої освіти має право на зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті, за окремими темами або видами навчальної активності із попереднім погодженням з викладачем дисципліни та гарантом освітньої програми. Визнання результатів здійснюється за наявності відповідних сертифікатів.

8.7. Участь в анкетуванні. Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам вищої освіти буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (MS Forms). Посилання на форму буде розміщено у Teams курсу. Заповнення анкет є важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни.

9. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Бєляєв О. О. Соціальна економіка: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 196 с.
2. Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення ринкової економіки: пер. з англ. Київ : Основи, 2016. 130 с.
3. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підруч. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2008. 744 с.
4. Економічна теорія. Мікроекономіка : підруч. / [В. М. Тарасевич та ін.] ; за ред. В. М. Тарасевича. Київ : Знання, 2012. 134 с.
5. Ткачук І. Г. Державні фінанси : підруч. / І. Г. Ткачук. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. 510 с.
6. Малиш Н. А. Бюджетно-податкова політика України: навч.-метод. матер. / Н. А. Малиш, Л. В. Льченко-Сюйва. Київ : НАДУ, 2015. 52 с.
7. Шаповалова Т.М. Економічні основи соціального забезпечення: навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 128 с.

Нормативні документи

1. Про соціальні послуги: Закон України 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 бер. 2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 бер. 2016 № 75. URL: https://cct.com.ua/2016/30.03.2016_75.htm.

5. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : Постанова Кабінету Міністрів від 11 лис. 2015 р. № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text>.

Додаткові

1. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

2. Управління розвитком людського потенціалу територіальної громади в інноваційно-знаннєвому суспільстві / уклад. : Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, С. В. Газарян. Київ : НАДУ, 2012. 44 с.

3. Управління фінансовими ресурсами та бюджетом територіальних громад : практичний посібник / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, О. Ю. Матвеєва, М. М. Трещов, Л. Г. Шевченко ; за заг. ред. Серьогіна С. М. та Т. А. Крушельницької. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 113 с.

4. Стан і нові можливості соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області : монографія / Бобровська О. Ю., Серьогін С. М., Каховська О. В. [та ін.]; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 276 с.

5. Matveieva, O., & Shevchenko, L. (2019). Analysis of the situation and trends in foreign trade of Dnipropetrovsk region: challenges and opportunities for the sustainable regional growth. Public Administration Aspects, 7(9-10), 79-87. URL: <https://doi.org/10.15421/151950>.

6. Шевченко Л. Г., Матвеєва О. Ю. Забезпечення фінансово-економічної спроможності територіальних громад України крізь призму цілей сталого розвитку. Удосконалення економічних механізмів розвитку територій : матер. щорічної наук.-практ. конф. 29 трав. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 50 – 53.

7. Шевченко Л. Проблеми розвитку кооперації у територіальних громадах у процесах сільського розвитку. Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку об'єднаних територіальних громад : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 27 листоп. 2020 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 327 – 330.

8. Шевченко Л. Г. Соціальна відповідальність бізнесу та сталий розвиток громад: як це працює? Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення : матер. X міжнар. наук.-практ. конф. 25 жовт. 2019 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 146 – 149.

9. Шевченко Л. Г. Внесок сільських рад у збереження навколишнього середовища в громадах. Теорія та практика публічної служби : матер. наук.-практ. конф., Дніпро, 21 грудня 2018 р. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 83 – 85.

Інформаційні ресурси

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> /
2. Державна служба України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/> /
3. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> .
4. Законодавство України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak>.
5. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>.
6. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.